

Kunniamerkkivaliokunta

Kohteesta Portti

Sisällysluettelo

- 1 Kunniamerkkivaliokunta
- 2 Mitä kunniamerkkivaliokunnan arkisto sisältää?
- 3 Mihin kunniamerkkivaliokunnan arkistoa voi hyödyntää?
- 4 Tiedon etsiminen arkistosta
 - 4.1 Yleistä
 - 4.2 Kunniamerkkien saajien hakukortisto ja luettelot kunniamerkkiehdokkaista
 - 4.3 Muistomitalien varsinaisen jakelun luettelot
 - 4.4 Muistomitalien jatketun jakelun hakukortisto ja kirjeenvaihto
- 5 Kirjallisuutta

Muista myös nämä

Sisällissota 1918

Valkoiset joukko-osastot

Vapausoturien elämäkerrasto

Kunniamerkkivaliokunta

Kansalaissodassa valkoisten puolella toimineille henkilöille ryhdyttiin jo sodan aikana myöntämään kunniamerkkejä ja pian sodan jälkeen muistomitaleita. Vuonna 1919 kunniamerkkiasioden johtoelimeksi perustettiin senaatin sota-asiaintoytymiskunnan (myöh. sotaministeriö ja edelleen puolustusministeriö) alaisuudessa toiminut valiokunta, josta on käytetty nimityksiä kunniamerkkivaliokunta ja kunniamerkkiasiaintoytymiskunta. Valiokunta toimi vuosina 1918–1928, ja sen aktiivisin kausi ajoittui vuosille 1919–1920. Kunniamerkkien jakamiseen liittyviä käytännön tehtäviä hoidettiin eri aikoina eri elimissä. Ennen kunniamerkkivaliokunnan perustamista kunniamerkit myönsi ylipäällikkö tai maan hallitus. Vuodesta 1928 eteenpäin kunniamerkkien ja muistomitalien jakelua hoiti Sota-arkisto.

Vapaudenristin kunniamerkkejä (http://fi.wikipedia.org/wiki/Vapaudenristin_ritarikunta) myönnettiin kahta laatua: vapaudenristiä ja -mitalia. Näistä vapaudenristi oli korkea-arvoisempi, mutta kummastakin oli lisäksi eri luokkia. Mitaleita myönnettiin ainoastaan sotilaille, kun taas ristejä myönnettiin sekä sotilaille että siviileille, niin miehille kuin naisille. Kunniamerkkejä myönnettiin myös ulkomaalaisille. Vapaudenristin ja -mitalin jakaminen lopetettiin 28.1.1919, jolloin perustettiin Suomen Valkoisen Ruusun ritarikunta. Päiväkäskyjen mukaan vapaudenristejä ja vapaudenmitaleita myönnettiin yhteensä 28 317 henkilölle. Lisäksi vapaudenristi myönnettiin Vaasan kaupungille ja viidelle joukko-osastolle. Talvisodan aikana vapaudenristin kunniamerkkejä ryhdyttiin jakamaan uudestaan, mutta kunniamerkkivaliokunnan arkisto sisältää vain sellaisia asiakirjoja, jotka koskevat kansalaissotaan liittyvien kunniamerkkien jakamista.

Vapausodan muistomitali tuli jakaa periaatteessa kaikille sotaan valkoisen armeijan puolella osallistuneille, yhtä lailla sotilaille ja siviileille, miehille ja naisille, suomalaisille ja ulkomaalaisille. Mitaleita myönnettiin myös hopearuusun kera kunniamerkkinä. Vapausodan muistomitalin varsinaisen jakelun hakuaika päättyi 1.11.1919, mutta myöhemmin jakamista jatkettiin. Jatkettu jakelu alkoi vuonna 1932, ja se päätettiin lopullisesti vuonna 1961. Varsinaisessa jakelussa muistomitalien saajien kokonaismäärän on arvioitu olleen noin 89 000, ja jatketussa jakelussa mitaleita myönnettiin 9911 henkilölle.

Kunniamerkkivaliokunnan arkistosta ja sen käyttämisestä kerrotaan yksityiskohtaisemmin Erkki J. Hämäläisen artikkelissa ”Sukututkija vapausoturin jäljillä” (http://www.genealogia.fi/genos/63/63_101.htm). Vapaudenristin ja -mitalin historiaa kuvataan Bergrothin jne. teoksessa *Vapaudenristin ritarikunta. Isänmaan puolesta*.

Mitä kunniamerkkivaliokunnan arkisto sisältää?

Kunniamerkkivaliokunnan arkisto sisältää valiokunnan toiminnasta syntyneitä asiakirjoja kuten diaareja, todistuksia ja valtakirjoja. Kunniamerkkien saajista kiinnostuneelle tärkeimpiä aineistoja ovat kunniamerkki- ja muistomitaliluettelot ja -kortistot sekä kirjeenvaihto. Suuri osa itse aineistosta on siis luettelo- tai kortistomuotoista.

Mihin kunniamerkkivaliokunnan arkistoa voi hyödyntää?

Kunniamerkkivaliokunnan arkisto on hyvä lähdeaineisto erityisesti henkilöhistoriasta tai sukututkimuksesta kiinnostuneelle. Arkistossa on tiiviisti esitettyä mutta parhaimmillaan monipuolista tietoa yksittäisten ihmisten osallistumisesta kansalaissodan valkoisen armeijan toimintaan.

Koska valkoisen armeijan puolella toimineista henkilöistä ei ole kattavaa henkilöhakemistoa, on kunniamerkkivaliokunnan arkisto arvokas lähdeaineisto. Näin erityisesti niissä tapauksissa, kun tutkittavasta henkilöstä on tutkimukseen ryhdyttäessä tiedossa vain nimi. Kunniamerkkivaliokunnan arkisto on varsin laaja, koska merkittävä osa valkoiseen armeijaan kuuluneista ja sen toimintaa aktiivisesti tukeneista henkilöistä sai kunniamerkin tai muistomitalin tai molemmat.

Monipuolisempia henkilötietoja ja yksityiskohtaisempia sotatietoja valkoisten puolella toimineesta henkilöstä voi etsiä esimerkiksi vapaussoturien elämäkerrastosta ja erilaisista valkoisen puolen muistelmakokoelmista. Lisäksi kunniamerkkivaliokunnan arkistosta saatavat tiedot helpottavat tutkimusta esimerkiksi vapaussodan arkistossa olevien joukko-osastojen asiakirjojen parissa.

Tiedon etsiminen arkistosta

Yleistä

Kunniamerkkivaliokunnan arkiston aineistoihin ja arkistoluetteloon voi tutustua Kansallisarkistossa Helsingissä. Arkistoluettelolla ei ole erityistä tunnusta, vaan se löytyy arkistonmuodostajan nimen mukaan aakkostettujen luetteloiden joukosta. Arkiston asiakirjatietoihin voi tutustua myös haku- ja tilausjärjestelmä Astian (<https://astia.narc.fi/astiaUi/search.php>) avulla. Poikkeuksen muodostaa muistomitalien jatkettun jakelun kortisto, jonka tietoja ei Astian kautta voi hakea, koska niitä ei ole luetteloitu, eikä tallennettu tietokantaan. Hakusanalla *kunniamerkkivaliokunta* sivun vasemmalle laidalle muodostuu luettelo arkiston asiakirjakokonaisuuksista, joista valitsemalla sivun keskelle aukeavat tiedot kokonaisuuden sisällöstä.

Yksi henkilö saattoi saada sekä kunniamerkin että muistomitalin, joten tietoja kannattaa etsiä molempiin liittyvistä kortistoista ja luetteloista sekä muistomitalien jatkettun jakelun kirjeenvaihdosta. Lisätietoja voi löytyä myös todistuksista, joilla selvitettiin henkilön osallistumista sotaan. Todistukset on arkistoitu omana sarjanaan ja ne on järjestetty aakkosittain henkilön nimen mukaan (esim. kotelo KUN-1/53 Vihkot 1–4, A-Blom).

Kunniamerkkien saajien hakukortisto ja luettelot kunniamerkkiehdokkaista

Kunniamerkkien saajien hakukortisto muodostaa sarjan *Kortisto*. Hakukortisto on järjestetty henkilöiden nimien mukaan aakkosittain (esim. kotelo KUN-1/114 Aa-Alh). Korteissa mainitaan henkilön nimi, sotilasarvo tai siviiliammatti, kotipaikka ja joukko-osasto sekä kunniamerkin luokka, laatu, myöntämisperuste, myöntämispäivä (ylipäällikön tai joukko-osaston päiväkäskyn numero/päivämäärä tai Suomen Virallisen Lehden tai Käskylehden numero/päivämäärä), vastaanottopäivä ja omistuskirjan luovutuspäivä (mikäli omistuskirja luovutettiin erikseen). Lyhenne ”Pal.” ja vuosiluku tarkoittavat, että henkilöä ei ollut tavoitettu ja että merkki oli kyseisenä vuonna palautettu kunniamerkkivaliokunnalle. Henkilöiden tunnistamista hankaloittaa se, että korteissa ei mainita henkilöiden syntymäaikoja ja -paikkoja. Etunimistä on toisinaan mainittu vain alkukirjaimet.

Kortissa mainittu kunniamerkin myöntämisen peruste on sotilashenkilölle tavallisesti ”sotilaallisista ansioista” ja siviilihenkilölle ”ansioikkaasta toiminnasta”. Toisinaan on mainittu tietty taistelu. Lisätietoja voi löytyä kortin kääntöpuolen merkintöjen avulla. Esimerkiksi merkintä "A 530" viittaa kunniamerkkiehdotusten A-sarjaan.

Ehdotukset suomalaisista kunniamerkin saajista, A-sarja koostuu ehdotusluetteloista. Luettelot on merkitty juoksevin numeroin, joista on saatu tietyn luettelon arkistotunnuksen loppuosa (esim. A 530). Luetteloissa on useimmiten hyvin niukasti tietoja; ne ovat lähinnä nimilistoja. Toisinaan niistä käy kuitenkin ilmi jotain niistä sotilas- tai kansalaisansioista, joiden perusteella kullekin henkilölle on esitetty kunniamerkkiä. Joskus selviää myös merkin ehdottaja.

Muistomitalien varsinaisen jakelun luettelot

Vapaussodan muistomitalien varsinaisen jakelun (1918–1919) luettelot on jaettu neljään sarjaan. Näistä yksi on *Muistomitaliluettelot ulkomaalaisista*. Suomalaisten mitalinsaajien luettelot on sijoitettu sarjoihin sen mukaan, minkä tahon kautta muistomitalia oli haettu. *Muistomitaliluettelot joukko-osastoittain* on sotaväen kautta haettujen mitalien luettelo, *Muistomitaliluettelot suojeluskunnittain* suojeluskuntajärjestöjen ja *Muistomitaliluettelot lääneittäin* kunnallislautakunnan kautta haettujen mitalien luettelo. Suomalaisten muistomitalinsaajien luetteloista on olemassa hakemistot, joihin voi tutustua Kansallisarkiston Helsingin tutkijasalissa (os. Rauhankatu 17, Helsinki).

Luetteloiden nimet ilmaisevat periaatteen, jonka mukaan aineisto on järjestetty. Sotaväen ja suojeluskuntajärjestöjen luetteloissa henkilöistä luetellaan ensin upseerit, sen jälkeen aliupseerit ja lopuksi miehistö. Sotaväen laatimissa luetteloissa on tuolloisten joukko-osastojen lisäksi myös tilapäisesti sisällissodan aikana toimineita valkoisen armeijan yksiköitä.

Eri tahojen muistomitaliluettelot on laadittu seuraavan kaavan mukaan: mitalinsaajan suku- ja ristimänimet, arvo tai ammatti siviilissä, syntymäaika, kotipaikka, sodanaikainen joukko-osasto ja sotilasarvo (sotaväen laatimissa luetteloissa myös mitalin anomisen ajan sotilasarvo) ja taisteluihin osallistuminen sekä mahdollisia muistutuksia. Muistomitaleiden saajissa mainitaan myös kaatuneita, joiden mitalit on toimitettu omaisille. Osa luetteloista on puutteellisia.

Muistomitalien jatketun jakelun hakukortisto ja kirjeenvaihto

Kortistossa mainitaan kaikki jatketun jakelun aikana muistomitalia hakeneet henkilöt, oli mitali myönnetty tai ei. Korttiin on merkitty hakijan nimi, syntymäaika ja -paikka, osoite ja kotipaikka, ammatti sekä mitalin myöntämisen/hylkäyspäätöksen päivämäärä ja mahdollisesti suppea myöntämisen peruste. Kortissa mainitaan myös tunnus, jonka avulla voi etsiä lisätietoa kirjeenvaihdosta. Tunnus voi olla esimerkiksi "M 2889/33", jossa kirjain viittaa kansioon ja numerosarja on anomuksen diaarinumero. Kansion kirjaintunnus on diaarinumeroa tärkeämpi, koska kansioissa anomukset on järjestetty hakijan nimen mukaan aakkosjärjestykseen.

Kirjeenvaihdosta löytyy alkuperäinen mitalianomus ja sen liitteinä todistusjäljennöksiä. Näistä saa tietoa henkilön osallistumisesta sotaan. Jatketun jakelun anomuksissa näitä tietoja on enemmän kuin varsinaisen jakelun anomuksissa. Joissain tapauksissa mukaan on liitetty hakijan sotamuistelmia tai sotapäiväkirjoja.

Kirjallisuutta

Bergroth, Tom C. jne., *Vapaudenristin ritarikunta. Isänmaan puolesta*. WSOY, Porvoo, Helsinki, Juva 1997.

Hämäläinen, Erkki J., ”Sukututkija vapaussoturien jäljillä” (http://www.genealogia.fi/genos/63/63_101.htm). *Genos* 63 (1992), 101–124, 141.

Mattila, Jukka I., *Vapaussodan muistomitalit*. Apali, Tampere 2001.

Saarni, Tapio, *Suomen vapaussota 1918. Merkit ja tunnukset*. Vapaussoturien huoltosäätiö, Tampere 1986.

Vapaudenristin ritarikunnan kotisivut (<http://www.vapaudenristinritarikunta.fi/>).

Palaa sivun alkuun (<http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Kunniamerkkivaliokunta>)

Siirry Astia-verkkopalveluun (<https://astia.narc.fi/astiaUi/>)

Paluu Portin etusivulle

Noudettu kohteesta <http://wiki.narc.fi/portti/index.php?title=Kunniamerkkivaliokunta&oldid=10564>

- Sivua on viimeksi muutettu 16. tammikuuta 2020 kello 14.01.